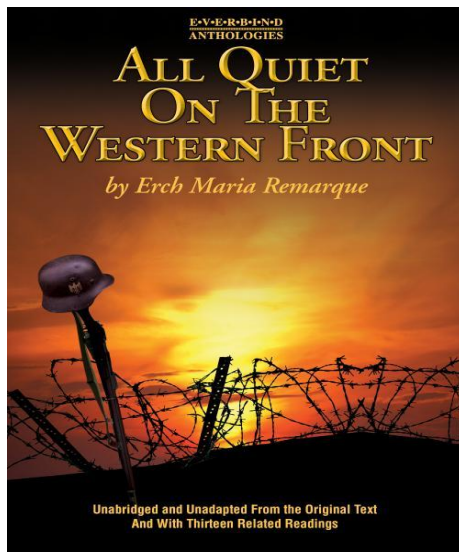

Na zapadu ništa novo – Erich Maria Remarque

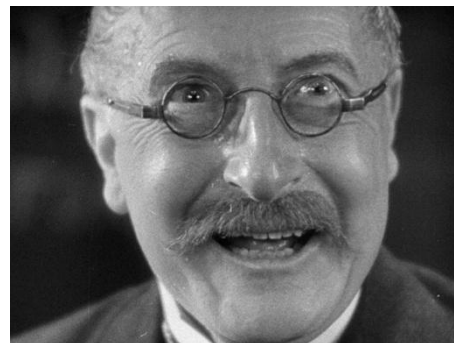

Do sada je napisano tisuće ratnih i antiratnih djela ali rijetko koja od njih ostavljaju trajni dojam na čitatelja kao Remarqueov roman 'Na zapadu ništa novo'. Nesumnjivo jedan od najboljih antiratnih romana u cjelokupnoj povijesti književnosti on predstavlja dijametralnu suprotnost svemu onome što se uz rat provlači po književnim i filmskim ostvarenjima. Rat je u ovom romanu potpuno deromantiziran i demistificiran tako da nakon čitanja ovog djela čitatelj htio ne htio mora promijeniti 'naočale' i rat sagledati u jednom potpuno drukčijem svjetlu. Kod Remarquea, u romanu 'Na zapadu ništa novo' u ratu nema borbe za slavu, za čast, za ideale, nema lude smionosti toliko često prikazane u akcionim filmovima, nema avanturizma –

ukratko tamo nema ničega privlačnog, ničega humanog, ničega dostojno normalnog, civiliziranog čovjeka. Prevladava osjećaj besmisla, izgubljenosti, krvoprolića, muke i svođenja čovjeka na niži evolutivni nivo.

Remarque je i sam bio sudionikom Prvog svjetskog rata i deset godina nakon povratka kući napisao je priču o ratu ispričanu iz perspektive običnog vojnika koji je zbog rata izgubio mladost, a vjerovatno i čitav život, unatoč tome što je ostao živ. Pisac u uvodnome dijelu kaže da je 'Na zapadu ništa novo' priča o generaciji koja je uništena ratom čak i ako je uspjela preživjeti metke i granate. Ovo iskustvo iz 'prve ruke' daje autoru mogućnost za fino nijansiranje emocija i za istančan prikaz emocionalnog ogoljivanja ljudskog bića tijekom rata, kao i za uvjerljiv prikaz gubljenja ispraznih ideala usađivanih od strane porodice, škole, propagandne mašinerije i sl.. Pretjerano revnosni nacionalizam, koji je u biti bio glavnim uzrokom Prvog svjetskog rata, je raskrinkan kao isprazan i kasnije je bio metom žestokih napada Hitlera i njegovih pristaša, koji su otvoreno i organizirano spaljivali Remarqueovo djelo kao antinjemачko i nepatriotsko. U današnje vrijeme to je podatak koji sam po sebi daje knjizi jednu kvalitetu više. U Remarqueovoj knjizi najveći neprijatelj nije uopće onaj na koga se puca, koga se gleda preko nišana nego onaj iza vlastitih leđa, koji negdje udobno živi dok se drugi bore i ginu za njegove političke, financijske, teritorijalne i druge interese. Neprijatelj je njihov vlastiti učitelj Kantorek, koji svoje učenike nadahnutim govorima tjera u nešto što sam uopće ne razumije i o čemu ima samo površno, knjiško, idealizirano znanje koje nema sa stvarnošću.

Osim gubljenja ideala, druga stvar koja se Remarquea najviše dojmila, u neugodnom smislu, je industrijalizacija rata i depersonalizacija koja neizbježno slijedi. To je problem koji će od devetnaestog stoljeća pratiti moderne ljude i u ratno i u mirnodopsko vrijeme. Može se samo zamisliti kako se osjećao ondašnji vojnik u situaciji kada njegovu postrojbu napada tenk, naprava koja je do tada bila samo predmet mašte i želja proizvođača oružja. Običan čovjek, prisiljen ležati u rovu dok se prema njemu kreće do tada nevideno, bezlično željezno čudovište na gusjenicama, koje pravi ogromnu buku i izaziva strašno razaranje i smrt. U modernije vrijeme ova strašna slika bespomoćnosti čovjeka pred

veze

sve

tenkom će samo biti zamjenuta tehnički naprednijim proizvodima poput terminatora, robota raznih vrsta, odmetnute umjetne inteligencije, napada aliena i sl..

Tijekom vremena svi pripadnici originalne postrojbe, kao i tog dobrovoljačkog razreda bivaju ubijeni a roman završava smrću glavnog protagonista, Paula Baumera na samom kraju rata. Paul biva ubijen mjesec dana prije objave završetka rata. Njega ubijaju snajperskim hicem tijekom sporadičnog puškaranja tako da se na radiju tog dana, o stanju na zapadnom frontu, moglo čuti samo: 'na zapadu ništa novo'. Kraj je mnogo dirljiviji i dramatičnije prikazan u cijenjenoj filmskoj adaptaciji iz 1930 gdje Paul biva ubijen zbog posljednjih ostataka humanosti i osjećaja u njemu. Roman prikazuje ogoljavanje njegove ličnosti, 'guljenje' slojeva humaniteta s njega i na samome kraju je prikazana scena kada Paul, koga u ratu više ništa nije moglo dirnuti ili zaprepastiti pada od metka nekog snajperista zbog leptira. U tom momentu, bio je toliko zaokupljen ljepotom leptira da je taj moment htio produžiti malo više i sačuvati tog leptira za sebe. U tom pokušaju previše se izložio pogledu neprijatelja i smrtno je pogođen iz snajpera. Prekrasna, nezaboravna scena kojoj dodatnu dramatičnost daje crno-bijela tehnika u kojoj je snimljen pomenuti film.

Ukoliko Vas je uvod zainteresirao u daljnjem tekstu mogu se pronaći dodatne informacije o pojedinim dijelovima i aspektima djela prikazane kroz originalne citate iz djela i popratna objašnjenja.. Ukoliko ne, onda zanemarite sljedeći dio a lektiru potražite negdje drugdje.

- Iako izgleda jako čudno izbor najljepših ili najupečatljivijih dijelova teksta započeti scenom korištenja adaptiranog vanjskog WC-a ona ipak najbolje daje uvid u izokrenutu perspektivu koju čitatelj dobija nakon čitanja knjige. Odmah dobijamo osjećaj da ovo nije još jedna ratna 'Rambo' knjiga (ili film) u kojoj junak živi uzvišenim herojskim životom boreći se za uzvišene ideale. Jedine stvari zbog kojih se diže galama, koje vojnike izbacuju iz ravnoteže, o kojima pažljivo i sustavno razmišljaju su hrana, probava, cigarete, zaklon. Sami početak, ovim naizgled grubim i nesvakidašnjim prikazom obavljanja nužde i razmišljanja vezanih uz to nagovještava strahote i užase koji će doći kasnije. Za vrijeme rata stege našeg ega popuštaju i id prevladava. Naglasak i osnovna preokupacija svake osobe je zadovoljavanje bazičnih instikata poput gore navedenih; bitni su samo preživljavanje, hrana, piće, dobra probava i povremena zabava tj. odmak od stvarnosti. Ostalo je sve efemerno i lažno. Vrijednosti svih protagonista su stubokom promjenute. Ogroman je preokret u njihovom načinu razmišljanja, stvarima u kojima traže sreću i utjehu, stvarima koje ih rastužuju, ciljevima za koje ratuju i za koje pokušavaju preživjeti. Ništa od navedenih stvari nije ostalo isto kao u školi, kao doma, kao prije rata. Razlika u shvaćanju skandaloznog u mirnodopsko doba i u doba rata je očita. Zamislite u doba mira 20 ljudi poredanih jedan kraj drugoga kako vrše veliku nuždu na otvorenoj livadi! Međutim, to je za njih sasvim normalna stvar a skandalozno je sačuvati ustajalu krišku kruha za sebe ukoliko suborac nema ni jednu, skandalozno je ne izložiti svoj život da bi se sačuvao prijatelj.

Postavljamo tri sandučića u krug i udobno se smještamo. Bar dva sata nećemo ustajati.

Sjećam se kako nam je, dok smo bili regruti, isprva bilo neprijatno da idemo u zajednički nužnik. Tu nema pregrada, pa po dvadeset ljudi čuče jedan do drugoga, kao u vlaku. Svi se mogu obuhvatiti jednim pogledom – vojnik treba da je uvijek pod nadzorom.

Ali otada smo naučili mnogo više nego što je savlađivanje to malo stida. S vremenom smo vidjeli i štošta drugo. Ovdje, na čistom zraku, takva stvar je pravo uživanje. Ja danas ne mogu da shvatim zašto smo se ranije uvijek stidjeli toga; sve je to isto tako prirodno kao što je jelo i piće. I možda uopće ne bi trebalo ni govoriti o tome da te stvari nisu za nas vrlo važne, pa čak i još nove – ostalima je to već odavno nešto što se samo po sebi razumije. Vojnik poznaje svoj želudac i varenje bolje nego svi drugi ljudi. Tri četvrtine njegovih izraza potiču odatle i bilo izraz njegovog veselja bilo najdubljeg gnjeva, crpu iz njega svoju živost i boju. (s. 13)

Malo kasnije se nastavlja :

U ovom trenutku osjećamo se prijatnije nego u bilo kakvom luksuznom nužniku s pločicama. Tamo može da bude samo higijenski; ovdje je lijepo. To su časovi divne bezbrižnosti. Iznad nas plavo nebo. Na horizontu lebde živo obasjani žuti izviđački baloni i bjeličasti oblačići šrapnela.... Oko nas je rascjetana livada. Nježne vlati trave lelujaju se, bijeli leptiri proljeću kao opijeni i lebde u mlakom i mekom povjetarcu poznog ljeta. Mi čitamo pisma i novine, i pušimo; skinuli smo kape i stavili ih kraj sebe, pa se vjetar igra našom kosom, našim riječima i našim mislima. Tri sandučića na kojima sjedimo nalaze se usred sjajnog i crvenog maka. (s. 14)

- Opis ustroja vojske, načina na koji ona funkcionira, potpuna demistifikacija romantične predodžbe o pretpostavljenima kao višim ili pametnijim od običnih vojnika, dostojnih pozicija na kojima se nalaze. Razbijanje iluzija prisutno je na svakom koraku a najvidljivije je u kontrastu između opisa tijeka obuke i huškačkog, dogmatičnog govora njihovog razrednika Kantoreka, kojim ih je poticao da se iz visokih, domoljubnih razloga sa 18 g. prijave u rat kao dobrovoljci i tako, tobože, osvjetljaju obraz razrednika, porodice, grada, nacije. Razlika između stvarnosti i propagande je ogromna a ta razlika će se samo još nekoliko puta uvećati u Drugome svjetskom ratu kada propagandna mašinerija bude daleko razvijenija i raširenija. Njen utjecaj na mase će doseći neslućene razmjere a nažalost, taj trend se nastavlja do današnjih dana sazrijevajući i dobijajući suptilnije oblike.

Na kraju treće nedjelje već smo sasvim dobro shvatili da jedan bivši pismonoša sa zvjezdicama ima više vlasti nad nama nego nekad naši roditelji, nastavnici i svi geniji kulture zajedno, od Platona do Goethea. Svojim mladim i bodrim očima zapazili smo da se klasični pojam domovine, onako kako su nam ga ulivali u glavu naši nastavnici, svodi u ovom trenutku na odricanje ličnosti kakvo se nikada ne bi smjelo zahtijevati ni od najjadnijeg sluga. Pozdravljati, držati se u stavu 'mirno', marširati paradnim korakom, držati oružje 'pred prsi', 'nadesno', 'nalijevo', lupati potpeticama, primati psovke i biti maltretiran na hiljadu načina: mi smo drukčije zamišljali svoju misiju i činilo nam se da nas pripremaju da postanemo heroji onako kako se dresiraju cirkuski konji. (s. 23)

- Jednostavno rješenje svih ratova je dato u sljedećem opisu gdje je sva veličanstvena rječitost i blještavi sjaj ratne propaganda izvrnuta naopako u 'napadu' narodne mudrosti koja doduše izgleda komično ali koja donosi jednu zaista zanimljivu perspektivu. Npr. ako zamislimo Hitlera kao protagonista u borbi iz opisa par redaka niže nemoguće je ponoviti tijek povijesti. Zamislite samo, Hitler, u kupaćim gaćicama s toljagom u ruci brani čast arijevske rase, navodno toliko nadmoćne ostalim rasama. Taj tragikomični prizor sigurno nikoga ne bi otjerao u rat. Osoba Fuhrera, lišena svih simbola, svega sjaja, moći i upliva hipnotičkih govora svedena samo na osobu čovječuljka s toljagom u ruci. Koliko života i patnji bi bilo uštedeno?

Krop je, međutim, mislilac. Njegov prijedlog je da objava rata bude pravo narodno veselje, s ulaznicama i muzikom, kao za borbe s bikovima. Zatim bi u arena ministry i generali obiju zemalja, u kupaćim kostimima i naoružani batinama, navalili jedni na druge. Pobjedila bi ona zemlja čiji se predstavnik posljednji održi na nogama. To bi bio mnogo jednostavniji system, bolji od ovoga u kome se tuku između sebe oni koji su za borbu najmanje zainteresirani. (s. 35)

- Tako nešto moguće je samo u vojsci. Vidite i sami: vlast zavrti čovjeku glavu. I utoliko više ukoliko je u civilu smio manje da govori. (s. 37)

- Kada polazimo, mi smo obični vojnici, rdavo ili dobro raspoloženi, a kad stignemo u sector gdje počinje front – već smo se pretvorili u životinje. (s. 44)

- Nisam još nikada dosad čuo konjske krike i prosto ne mogu da vjerujem. U njima je jad čitavog svijeta, mučeničko biće, samo divlji i strašni bol tako ječi. Preblijedimo. Detering se podiže: Strvoderi! Strvoderi! Dotucite ih! (s. 48) – (Balašević je odavdje vjerovatno dobio inspiraciju za svoju poznatu pjesmu)

- Nemogućnost povratka starom životu, nepovratno izgubljena mladost, prerano pristigla zrelost i razočaranje.

Pa čak i kad bi nam vratili taj kutak iz naše mladosti, ne bismo više znali šta ćemo sa njim. One tanane i skrivene snage koje sui z njega strujale u nas ne mogu više uskrsnuti. Bilo bi nam lijepo das mo u njemu id a ga obilazimo, bilo bi nam lijepo dag a se podsjećamo, volimo ga i uzbuđujemo se njime. Ali to bi bilo isto kao da zamišljeno gledamo sliku mrtvog druga; to su njegove crte, njegovo lice, oživljavanje sjećanja na zajednički provedene dane ... ali to više nije on. (s. 86-87)

- Ponovno dolazimo do jednog mjesta sa prekrasnim opisom i dubokim uvidom u ružne stvari poput egzistencijalne praznine u ljudskom životu i korijena nastanka PTSP-ja kod ratnih veterana. Jedna kamijevska rečenica negdje iz teksta slikovito ocrtava stanje duše ovih mladića za vrijeme i nakon proživljenih užasa. Pisac kaže : ‘Ostao je sam sa svojim devetnaestogodišnjim životom i ta misao ga je užasavala.’ Ljudsko biće je ogoljeno, svedeno na id, na instinkte, na preživljavanje, na zadovoljavanje osnovnih potreba i dok se stvari drže na tom nivou osobe kako tako funkcioniraju. Bilo kakva refleksija o tom stanju, bilo koja detaljnija analiza smisla i posljedica djela i nedjela učinjenih prema njima ili njihovim prijateljima ili još gore djela ili nedjela koja su oni činili drugima, dovodi ih u očaj i bezizlaznost. Zato žive u trenutku.,ne pitaju mnogo, ne racionaliziraju, ne odgađaju užitke za neka druga vremena jer ih vrlo vjerovatno neće niti dočekati. Jedini smisao pronalaze u golom očuvanju života i onome što je s tim neposredno povezano, te jedni u drugima. Stvari, ljudi i događaji iz prošlosti a pogotovo iz potencijalne budućnosti im ne znače apsolutno ništa. Ali i sam pripovjedač je svjestan da će, ukoliko preživi , njegova prošlost ponovno doći pred njega, da će se ponovno morati proživjeti iste stvari i sresti isti ljudi ali da taj puta traženje smisla neće moći biti odgođeno za neka druga, sretnija vremena. Račun u vidu razočaranja, besmisla, žuči, žaljenja, grižnje savjesti će doći na naplatu a tada najvjerovatnije neće više biti onih koji su mu pomogli da prebrodi te događaje kada su se oni prvotno događali. Bit će sam; doduše, možda okružen gomilom drugih ljudi, porodicom, prijateljima ali ipak egzistencijalno sam. Ovo naknadno suočavanje sa prošlošću, primoranost da se pronađe smisao u besmislu, odsutnost ljudi koji su proživjeli isto i koji jedini mogu donekle razumjeti to stanje duše, sve to rezultira poslijeratnim poremećajima koji se naizgled neobjašnjivo pojavljuju u mirnodopsko doba.

Tako za trenutak imamo opet one dvije stvari koje su potrebne vojniku da bi bio sretan: dobru hranu i odmor. Kad se razmisli , to i nije mnogo. Prije nekoliko godina zbog toga bismo strahovito prezirali sami sebe, ali sad smo skoro zadovoljni. Sve je stvar navije, pa i rovovi. Ta navika je uzrok što tako brzo sve zaboravljamo. Prekjuče smo bili u borbi, danas već pravimo ludorije i živimo bezbrižno, a sutra ćemo opet u rovove. U stvari, mi ništa ne zaboravljamo. Dokle god smo u pozadini, dani provedeni na frontu tonu u naša bića kao kamen u vodu, jer su isuviše teški da bismo o njima smjeli razmišljati. Kad bismo to učinili, oni bi nas ubili. To sam već zapazio: čovjek može da podnosi strahote sve dok samo savija glavu pod njima, ali ubijaju ako se o njima razmišlja.

Isto onako kao što postajemo zvijeri kad idemo naprijed, jer jedino se tako može održati, na odmoru se pretvaramo u šaljivčine i čmavala. Prisiljeni smo na to, i drukčiji ne možemo biti, jer po svaku cijenu hoćemo da ostanemo živi. (s. 96-97).....

I ja znam: sve ono što sad , dok smo u ratu, tone u nas kao kamen, probudit će se poslije rata i tek onda će početi obračun na život i smrt. ovi dani, nedjelje i godine vratit će se još jednom, i naši mrtvi drugovi uskrsnut će i marširati s nama. Naše će glave biti bistre, mi ćemo imati svoj cilj i marširat ćemo tako, rame uz rame, s mrtvim drugovima, a iza nas će marširati godine provedene na bojištu... ali protiv koga? (s. 98)

- To je prosto komično kad se razmisli – nastavlja Krop. Mi smo ovdje da branimo svoju domovinu. Ali isto tako i Francuzi svoju. Ko je, onda, u pravu?

Vjerovatno i jedni i drugi, kažem, ni sam ne vjerujući u to.

- Dobro, molim te – kaže Albert, a vidim da hoće da me natjera u škripac – ali naši profesori i popovi i naše novine kažu das mo mi u pravu. Vjerojatno je tako. Ali i francuski profesori , popovi in ovine tvrde da samo oni imaju pravo. Kako mu sada to ispada?

Ne znam – odgovorim. – U svakom slučaju rat je i skoro svakog mjeseca u njega ulazi još po jedna država. Tjaden se ponovo pojavljuje. Još je jednako zagrijan i nastavlja razgovor pitanjem kako uopće dolazi do rata.

- Najčešće zato što jedna zemlja teško uvrijedi drugu – odgovori Albert pomalno s visine.

Ali se Tjaden pravi glup:

- Jedna zemlja? Ne razumijem. Jedna njemačka planina ne može da uvrijedi jednu francusku planinu. Ili Rijeka, ili šuma, ili njiva?

- Jesi li ti stvarno tako blesav ili se samo praviš? – progunđa Krop. – Ne kažem ja to. Jedan narod uvrijedi drugi narod...

Onda ja ovdje nemam nikakva posla – odgovori Tjaden. ja se ne osjećam uvrijeđenim. (s. 137)

- U jami od granata , u koju se sklonio za vrijeme artiljerijskog napada Paul doživljava potresno iskustvo koje je teško potisnuti i relativizirati kao što to inače čine da bi očuvali zdrav razum. Sklonjen između dvaju linija, u ogromnoj rupi Paul čeka da paljba prestane pa da se pokuša vratiti

svojima. Međutim, pod kišom granata i jedan neprijateljski vojnik, Francuz, ulijeće u istu jamu. Bore se prsa u prsa i Paul ga izbode nožem. Da je nakon toga mogao izaći iz jame i pobjeći taj događaj se ne bi toliko izdvajao od ostalih, ali on je prisiljen zbog neprekidne paljbe ostati čitav dan uz čovjeka na samrti, koga je on gotovo ubio, koji polako umire a Paul nema srca onako ranjenog ga dokrajčiti. Prvo satima leži uz čovjeka u samrtnom hropcu a kasnije, nakon što konačno umre, uz mrtvaca, uz prvog čovjeka koga je svjesno ii z blizine ubio. Evo kako izgleda njegov potresni doživljaj toga :

Tišina se ne prekida. Ja govorim jer moram da govorim. Obraćam mu se zato i kažem:

- Druže, ja nisam htio d ate ubijem. Kad bi još jednom skočio ovamo, ja ne bih to učinio ako bi i ti bio pametan. Ali do maločas ti si bio samo jedna pomisao, jedna kombinacija koja je postojala u mom mozgu i navela me na odluku – tu kombinaciju sam ja izbo nožem. Tek sad, po prvi put, vidim da si ti čovjek kao i ja. Dosad sam mislio na tvoju bombu, na tvoj bajonet, na tvoju pušku – sad vidim tvoju ženu i tvoje lice i sve što nam je zajedničko. Oprosti, druže! Mi uvijek to vidimo suviše kasno. Zašto nam se neprekidno ne ponavlja da ste i vi bijedni psi kao i mi, isto umiranje, iste patnje? Oprosti, druže, kako si ti mogao postati moj neprijatelj? Ka bismo zbacili ovo oružje i ove uniforme, ti bi mogao biti moj brat baš kao i Kac i Albert. Uzmi dvadeset godina od mog života, druže, i ustani – uzmi još više, jer ja ne znam što ću s njima!(149)

Erich Maria Remarque, Na zapadu ništa novo, Otokar Keršovani, Rijeka, 1966 god.

B.M.